

Dr. Marjolein Odekerken

Informele schulden en een cultuursensitieve aanpak

4 TEN EERSTE

Schuldenproblematiek

Nora el Abdouni en Imad el Fadil van het Nationaal Zakat Fonds dat ondersteuning geeft aan moslims met een krap budget. Foto Linelle Deunk voor de Volkskrant

REPORTAGE | SCHULDENSTRESS

Geld lenen bij familie recept voor ruzie

Schulden bij familie of vrienden leiden vaak tot verslechterde relaties, met spanningen, dreigingen en soms zelfs geweld tot gevolg, concludeert het Verwey-Jonker Instituut. 'De gerechtsdeurwaarder ken je niet, die kom je niet tegen in het winkelcentrum.'

Charlotte Huisman
Amsterdam

Rachida (36) staat er alleen voor, met haar drie kinderen in een huurwoning voor 1.300 euro per maand. Totaal onverwacht beëindigde haar echtgenoot een half jaar geleden hun relatie. Van de ene op de andere dag moest ze haar gezin in haar eenzame draaiende houden, ook financieel.

Om de gaten te dichten leende ze geld van haar ouders en een paar goede vrienden, bij elkaar zo'n 1.500 euro. 'Ze stonden erop dat ik het zou aannemen', zegt Rachida, die uit schaamte niet met haar eigen naam in de krant wil. 'Ik zei meteen dat ik niet wist wanneer ik mijn schuld zou kunnen afbetalen. Ik wil niet ook nog mijn familie en vrienden kwijt raken.'

Rachida gaat gebukt onder zogenoemde informele schulden. Zij is zeldzaam de enige die in het kruit staat bij familie, vrienden of kennissen, blijkt uit het verkennende onderzoek *Informele Schulden - een tweezijdige medaille* dat het Verwey-Jonker Instituut vandaag publiceert. De door het ministerie van Sociale Zaken bestokte inventarisatie is het eerste Nederlandse onderzoek naar dit onderwerp.

Een lening binnen het eigen netwerk kan de onderlinge solidariteit versterken, dat je elkaar steunt in tijden van nood. Maar de onderzoekers zien ook een duistere keerzijde. Infor-

mele leningen leiden vaak tot verslechterde sociale relaties, met spanningen, familieruzies, dreigingen en soms zelfs geweld tot gevolg. De schuldenaar kan zich geïsoleerd en eenzaam voelen. De genen die uitlenen, durven het geld soms niet terug te vragen, want de schuldenaar heeft het al zo moeilijk. Hierdoor kunnen zijzelf ook financiële problemen krijgen.

De vraag naar dit onderzoek kwam van het Nationaal Zakat Fonds, dat door vermogende moslims gedoneerd geld verstrekt aan minderbedeelde geloofsgenoten in Nederland. Het viel deze organisatie op dat veel van hun steunaanvragers kampen met informele schulden.

Alle geleidingen bevolking

Het Verwey-Jonker Instituut richtte zijn onderzoek in eerste instantie op Nederlandse moslims. 'In onze gesprekken met organisaties en instanties hoorden we dat informele schulden in alle geleidingen van de bevolking voorkomen', zegt onderzoeker Marjolien Odekerken. 'Bepaalde groepen lopen meer risico: alleenstaande ouders, uitkeringsgerechtigden, jongeren, gedupeerden van de toeslagenaffaire en statushouders.'

De precieze omvang van het probleem is onduidelijk, omdat informele schulden nergens worden geregistreerd. Maar Odekerken hoorde veel van alle kanten dat informele schulden veel mensen in de ellende brengen. Cij-

fers van het budgetinstituut Nibud laten zien dat het onderling geld lenen toeneemt. 'Het huidige systeem van de schuldhulpverlening is er niet op ingericht. Het onderwerp is ongrijpbaar om dat het zo in het verborgene speelt.'

Leningen binnen het eigen netwerk is vaak goedkoper, sneller en met minder voorwaarden omkleed dan bij officiële

Wat als ik het niet kan terugbetalen? Verlies ik dan mijn meest dierbare vriendinnen? Ik durf het niet te bespreken

'Rachida'
leende geld bij ouders en vriendinnen

geldverstrekkers. Maar als alleen mondelinge afspraken zijn gemaakt, liggen misverstanden op de loer - was het geld nu geleend of (deels) gegeven? Daar kunnen familieruzies door ontstaan, ziet Odekerken. 'De gerechtsdeurwaarder ken je niet, die kom je niet tegen in het winkelcentrum.'

Ook Rachida merkt hoe de schulden op haar relaties drukken. 'Iever loop ik een rondje om dan dat ik mijn vrienden en familie tegenkom in de super-

markt', zegt ze. 'Ik ben bang dat ze er dan over beginnen.' Niet dat ze dat doen - 'ze zijn heel begripvol' - maar alleen al de angst daarvoor is beklamerend. 'Wat als ik het niet kan terugbetalen? Verlies ik dan mijn meest dierbare vriendinnen? Ik durf het niet te bespreken, ik ga het onderwerp uit de weg.'

Onveiligheid
Laast vertelde haar goede vriendin dat ze leuke schoenen had gezien, die ze niet had gekocht. 'Dan denk ik dat is mijn schuld, want je hebt nog geld van mij tegoed. Dat was ook het eerste dat bij mij opkwam toen de wasmachine van mijn ouders kapot ging.'

Hoewel ik hieruit, vraagt Rachida zich wanhopig af. Met haar administratieve baan van drie dagen per week kan ze de huur niet betalen. De gemeente kan geen goedkopere woning voor haar regelen. Als haar jongste kind straks naar school gaat, wil ze meer uren gaan werken. Maar ze merkt hebben, nu hun vertrokken vader zich nauwelijks nog om hen bekommert. Ze wil alles doen om haar huis te behouden, want anders is ze bang dat ze haar kinderen kwijt raakt.

Behalve stress kunnen informele schulden ook gevoelens van onveiligheid veroorzaken. Van bewindvoerders en schuldhulpverleners hoorden de onderzoekers dat sommige cliënten

onder druk worden gezet de informele schulden terug te betalen, soms met bedreigingen, agressie en geweld. Ze horen verhalen over incassopraktijken waarbij zogenoemde informele deurwaarders intimiderend aan de deur staan. Soms worden de schuldenaren zelfs achtervolgd.

Meer onderzoek is nodig, zegt Odekerken, gezien de gevolgen die informele schulden kunnen hebben. Ook pletzt zij voor voorlichting die mensen bewust maakt van de keerzijden van geld lenen in je eigen netwerk, en van het belang om afspraken daarover zwart op wit te zetten. Ook zouden uitkeringsverstrekkers en hulpverleners meer kennis over dit onderwerp moeten opdoen.

Rachida is blij dat ze nu ook ondersteuning krijgt van het Nationaal Zakat Fonds. Van iedereen om haar heen hoort ze dit ligt niet aan jou. Toch voelt ze schaamte. 'Ik ben niet gewend om hulp te vragen. Voorheen had ik een goed leven en hielp ik juist anderen.' Voor een officiële lening bij een bank is huiverig. Ondertussen heeft ze steeds minder contact met haar familie en vrienden, nu ze ben ontwijkt.

Het doet haar pijn haar kinderen te zien lijden onder de situatie. Die merkt dat ze niet meer op vakantie gaat en dat hun moeder geen chips meet voor ze koopt. 'Die passen niet meer in het krappe boodschappenbudget dat ik voor mezelf heb gesteld.'

Lenen bij vrienden of familie: onderlinge solidariteit maar ook bron problemen (nos.nl)

Schulden bij bekenden is groeiend probleem: 'Heeft grote impact' | RTL Nieuws

Geld lenen bij naasten zorgt voor problemen onder Nederlandse moslims | Economie | NU.nl

Een tweezijdige medaille

*“Informeel is prachtig en supersterk en heel erg vanuit wederzijds vertrouwen, maar informeel is ook super kwetsbaar. Het is erg afhankelijk van de relatie en hoe die relatie zich vormt, en kan dus alle kanten opgaan omdat er heel vaak geen contract aan ten grondslag ligt”
(hulpverlener zelforganisatie).*

Casussen

Casussen

Geld geleend

Vrouw, 2 kinderen, betaalde baan, uitgesloten door familie

Vrouw, gescheiden, geld geleend voor juridische kosten,
angst voor huisuitzetting kinderen

Man, geld geleend voor overtocht naar Nederland

Casussen

Geld uitgeleend

Vrouw, familie van gedupeerden Toeslagenaffaire

Wat zou jij doen?

Meer casussen

Man, gescheiden, drie kinderen, schuld bij z'n ex van 4000 euro voor inrichten kamers

Man, getrouwd, drie kinderen, schuld bij vrienden en familie van 9000 euro bij familie en twee vrienden (iedere maand van ander familielid). Getekend voor ontslag, voor betalen vaste lasten

Man, alleenstaand, schuld van 6500 euro bij zijn familie, om overtocht naar Nederland te kunnen maken

Man, alleenstaand, schuld 2200 euro bij collega's, om zijn huur te betalen (en huisuitzetting te voorkomen)

Vrouw, gescheiden met een kind, schuld van bijna 2000 euro bij haar ouders om slaapkamer van haar zootje in te richten

Vrouw, alleenstaand, schuld van 630 euro bij vrienden, omdat ze uit een pleegzorg/jeugdinstelling komt en sinds een paar maanden op zichzelf woont. Ze leende geld omdat ze onder beheer stond en niet rondkwam met het beetje leefgeld dat ze kreeg

Groeiend probleem

- Brede maatschappelijke kwestie; maar nog **onzichtbaar**
- Ook nog **blinde vlek** bij hulpverleners
- Doelgroep is **divers**
- Verwevenheid met **formele schulden**

Meer mensen lenen geld bij vrienden of familie (9% in 2022 t.o.v. 6% in 2021)

20% van de jongeren heeft moeite met het terugbetalen van geld aan hun familie of vrienden

Uiteenlopende redenen

Culturele achtergrond

“Binnen specifieke gemeenschappen, zoals Marokkaanse, Turkse, Syrische, Nederlandse, Iraakse, Palestijnse en Egyptische Nederlanders, zien we dat mensen eerst proberen hun eigen spaargeld en buffers te gebruiken. Als dat niet genoeg is, richten ze zich op informele schulden bij familie en vrienden als een eerste stap bij het aanpakken van financiële uitdagingen. De invloed van cultuur en gemeenschap speelt hier een grote rol.”

“Alleen al de naam saneringskrediet zegt al genoeg voor veel mensen. Geld lenen van familie of vrienden is dan de enige uitweg.”

Uiteenlopende redenen

Financiële omstandigheden

Hoge **drempels** formele hulp

Systemische elementen

“Als het lukt, ook een bewijs dat het ook is overgemaakt. Gebeurt heel weinig. En dan vaak een persoon die schulden heeft bij haar ouders (die dat dan ook okay vinden). Die zijn dan blij dat er hulp is. De schulddienstverlening houdt het er echter liever buiten. Privépersonen krijgen dan veel minder terug dan het geleende geld en hebben daarna ook geen recht meer om meer terug vragen”.

Gevolgen

Sociale relaties

Een 'gewone' deurwaarder' kom je niet zo snel tegen in de supermarkt

Gezondheid en welzijn (stress)

“Ik heb daar bijvoorbeeld geld geleend van familie en ik schaam me gewoon om af en toe een keer een drankje te doen of een keer naar de McDonalds te gaan met mijn kind. Omdat ik dan denk dat zij denken hè? Naar de McDonalds kan je wel maar mijn geld terugbetalen niet?”.

Gevolgen 2

Veiligheid

‘Informele deurwaarders’

Casus: inwoner ligt in het ziekenhuis door verwondingen

Informele arbeid en criminaliteit

Prostitutie, ‘pakketjes’ wegbrengen

Casus: jongere breekt in bij de burens

Impact op participatie (onderwijs, arbeidsmarkt)

Zeven aanbevelingen

1. Zet in op **kennisvermeerdering, bewustwording en educatie** voor inwoners én professionals, vrijwilligers en andere hulpverleners
2. Maak informele schulden **onderdeel** van het thema bestaanszekerheid
3. Maak ruimte voor een **cultuursensitieve** aanpak
4. **Verbeter de toegang** tot formele (schuld)hulpinstanties
5. Versterk de **samenwerking tussen formele en informele** (schuld)hulpinstanties
6. Bied **ondersteuning** bij informele schulden
7. Investeer in **diepgaand kwantitatief en kwalitatief onderzoek** naar informele schulden onder de brede bevolking

Cultuursensitief werken

- **Aansluiting** bij de leefwereld van inwoners met verschillende culturele achtergronden
- **Kracht** benutten van informele organisaties (zelforganisatie & vrijwilligersorganisaties)
- **Kennis** van vraagstukken zoals informele schulden, schaamte/schuldcultuur & collectivistische/individualistische cultuur
- **Begrip** en **bewustzijn**
- **Praktische tips**

Onderzoek (samen)werken in de cultuursensitieve schuldhulpverlening

Verwey-Jonker Instituut/Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS) samen met:

Stichting Ocan

Divosa

Alliantie Vrijwillige Schuldhulp (AVS)

Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN)

NVVK

Inspraakorgaan Turken in Nederland (IOT)

Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)

In opdracht van SZW & OCW

*Hoe kunnen (formele) schuldhulpverleningsinstanties inwoners met een
migratieachtergrond beter bereiken, benaderen en begeleiden?*

Enquête onder gemeenten

Interviews met sleutelpersonen, zelforganisaties en vrijwilligersorganisaties

Ervaringsdeskundigen

Focusgroep

Handreiking

Stappenplan omgaan met informele schulden

Stappenplan om als fiscale planner met iemand met informele schulden om te gaan

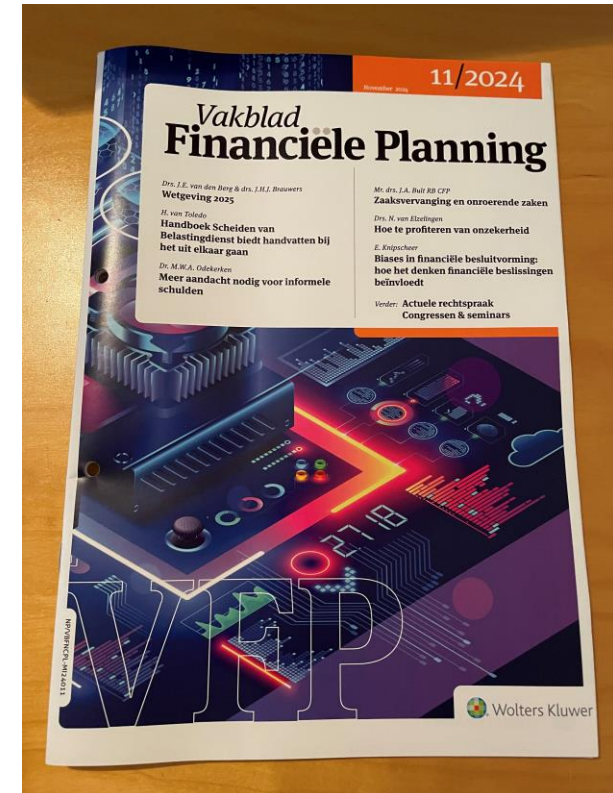
Het oplossen van informele schulden—schulden die je hebt bij vrienden, familie, of privépersonen zonder formele overeenkomst—kan gevoelig zijn, omdat deze relaties vaak persoonlijk zijn. Hier zijn enkele stappen die je als hulpverlener kan volgen om dergelijke schulden van inwoners effectief aan te pakken:

1. Normaliseren en bewustwording

- **Normaliseer** het hebben van informele schulden, het kan iedereen overkomen.
- Ben je ervan **bewust** dat informele schulden gepaard gaan met schaamte, taboe, wantrouwen en emoties en laat dit ook terugkomen in de manier waarop je iemand **bejegt**.

2. Wees open en eerlijk

- **Communicatie is cruciaal.** Laat de inwoner aan degenen aan wie hij/zij het geld verschuldigd is,

Wat kan je doen?

1. Taboe doorbreken/‘normaliseren’
2. Afspraken vastleggen
3. Faciliteer (bemiddelend) gesprek

Nibud formulier Geld lenen en waar je op moet letten | Nibud

In de schuldbekentenis leg je vast:

- *De datum*
- *Naam en adres van degene die het geld uitleent*
- *Naam en adres van degene die het geld leent*
- *Het bedrag in cijfers én in letters*
- *Termijnen van terugbetaling*
- *Handtekening van beiden*

-
- 4. Koppelen aan vroegsignalering/Vroeg Eropaf aanpak
 - 5. Onderdeel van sociale incasso ('bevroezen')
 - 4. 'Creatieve' manieren

Voorbeeld aanpak van gemeente die veel te maken hebben met informele schulden bij jongeren:

“Vrij besteedbaar geld waarmee de organisatie kan inspelen op problematieken die op dit moment nog niet gevat zijn in processen, zoals informele schulden. Het kan dan bijvoorbeeld worden ingezet voor jongeren met schulden die de verleiding naar de criminaliteit niet hebben kunnen weerstaan. Schulden bij een criminele opdrachtgever kunnen dan worden afbetaald, waardoor de formele schulden in alle rust in een traject kunnen worden afgelost.”

Bedankt voor uw aandacht!

Dr. Marjolein Odekerken, senior onderzoeker/projectleider
Verwey-Jonker Instituut / Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS)

modekerken@verwey-jonker.nl

06-11211312

Link naar het rapport: [Informeel-schulden-een-tweezijdige-medaille-423619.pdf \(kis.nl\)](#)

Meer lezen/weten?

- Meer aandacht nodig voor informele schulden, Vakblad Financiële Planning, november 2024 (pdf versie is bij mij op te vragen)
- Schuld bij een bekende is groeiend probleem (sociaalbestekpremium.nl)
- Artikel over jongeren, (informele) schulden en criminaliteit: Jongeren, schulden en criminaliteit (sociaalbestekpremium.nl)
- Factsheet met praktische tips (verschijnt begin december 2024)

• Training/workshop